

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ERH. QVISTGAARD

EN VIELSE I
TIKØB PRÆSTEGAARD

*Særtryk af Frederiksborg Amts
historiske Samfunds Aarbog*

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)

1932

MAJOR MORTEN BERNTSEN MAULS OG DOROTHEA WILSTERS VIELSE I TIKØB PRÆSTEGAARD 1698

ET TIDSBILLEDE
VED ERH. QVISTGAARD

Om denne Sag skriver Biskop Bircherod følgende i sin bekendte Dagbog:

1698. 10. Januar. „En af Kongens Militære Betjente, Morten Berntsen Muhl (Maul), Major ved Artilleriet, der hand nogle Gange hafde hos Hans Mayestet forgieffvis gjort Ansøgning om Tilladelse at faa sin afdøde Hustruis Søster til egne, tog hand med hende i Dag tilig hen til Tykiøb (Tikøb) og loed sig der sammesteds af Sognepræsten M. Wichmand til hende copulere; dog bemelte Præst uviidendis, at det med deres Affinitet¹ saaledes hengde til sammen, saa som mand, formedelst et Par falske Forlovere, hannem for ald Ulempe gvaranterede“.

Denne Sag, som her kortelig berettes, drog saa alvorlige Følger med sig for Personerne heri, at det kan være af Interesse at lære denne Sag fuldtud at kende. Om Enkelthederne og Personerne i denne Sag fortælles nærmere følgende:

Major *Morten Berntsen Maul* havde som foran anført nogle Gange ansøgt Kongen om Tilladelse til at ægte sin afd. Hustrus Søster *Dorthea Wilster*, men skønt det blev ham nægtet, lod han sig dog i al Hemmelighed vie til hende 10. Januar 1698 af den intet anende Sognepræst i Tikøb, *Wichmand Olesen Hasebarth*. Som Forlovere

¹Svgerskab.

garanterede hans Svogre Søløjtnant *Daniel Wilster* og Grenaderløjtnant *Alfsen* Præsten, at der intet var til Hinder for deres Vielse.

Efter sin Tilbagekomst til København blev Major Maul ved Kaptajn-Vagtmesteren arresteret og ført til Kastellet, hvor han dog maatte modtage Besøg af alle undtagen af sin unge Hustru. Hun blev kort efter forvist til Bornholm og Ægteskabet erklæret ugyldigt ved Konsistoriums Dom af 24. Febr. 1698. — 1698 ^{12/9}¹ ansøgte han om Pardon „für sich und seiner sähl. Frauen Schwester, Dorothea Wilster, des durch fleischliche Erkänntnis gethanen Falles halber, sampt für die beider darauf erfolgten Copulation²“. Hun blev be-naadet og ægtede 1700 paa Bornholm Kaptajn i Artilleriet *Hans Andreas Dilleben*, der var ansat derovre. Efter 3 Maaneders Arrest blev han sat paa fri Fod, og trods alt dette avancerede han saaledes, at han tilsidst blev Chef for Artilleriet med Generalmajors Rang. Han blev gift igen og døde 1727 i Helsingør.

Hvad Straf Forloverne fik, berettes desværre ikke, men da de, som det følgende viser, søgte om Pardon, er de ogsaa bleven dømte til Straf.

Værst synes det at være gaaet ud over den skikkelige Præst i Ti-køb, vel egentlig den uskyldigste Part i Sagen, idet Forloverne havde garanteret for, at alt var i Orden. Han blev suspenderet og maatte i nogle Maaneder være i Arrest i sit Logement i København. Ved Dom af Konsistoriet af 23. Febr. 1698 blev han trods alle undskyldende Momenter dømt til at have sit Embede forbrudt.

Han blev dog af Konsistoriet anbefalet til Benaadning for hans egen og hans mange Børns slette Tilstand, d. v. s. Fattigdom³.

Dommene, som Konsistoriet fældede over ham og Major Maul, og Motiverne til baade hans Suspension og Ægteskabets Ophævelse, skønt det var lovformelig udført, findes i Lyng-Kronborg Her. Provstebog S. 238 og anføres nedenfor. — Major Mauls Ægteskabs-ansøgning samt Kongens Afslag herpaa ligesom ogsaa Dommen over Forloverne findes ikke mere i Arkiverne.

¹ Indkomne Sager ^{142/1698} (Rigsarkivet). ² for sig og sin salig Hustrues Søster Dorothea Wilster, paa Grund af det ved kødeligt Kendskab gjorde Fejltrin og for begges derpaa fulgte Ægtevielse. ³ Den kgl. Benaadning se Slutningen.

DOMMEN OVER PASTOR WICHMAND HASEBARTH

Dom, som falt ofver Mag. Wichmand Olsen Hasebard paa Konsistorio i Kiøbenhafn d. 23. Febr. 1698, fordi hand hafde i sit eget Hus Copuleret Major Morten Maul med hans forige hustrues Søster ved navn Dorothea Wilster d. 10. Jan. 1698.

Enddog klarlig noch fornemmes, at Mag. Wichmand icke haver handlet herudi forsetlig, idet hand haver ladet sig indbilde, at disse Folk vare fremmede rejsende personer, som hastede med deres Copulation for deres rejses skyld, oc desforuden har forsiunet sig med tvende mands Caution, saa eractes det dog, at hand baade af Majorrens egen bekiendelse saa oc af den foreviiste Consumptions Seddel confereret med Kongl. Maj.ts. Bref kunde have fattet andre tanker, efterdi Kongens bref nefner kun Morten Berentsøn, har oc ikke efter loven bespurt sig enten med sin Proust eller Biskop. Oc som hand imod alt dette har ladet sig nøje med tvende ubekiente Cautionister, hvilke faar at staa til deres eget forsvar efter Forordningen de dato d. 31. Aug. 1695, saa sees icke, at Mag. Wichmand som en gammel Præst i sit Embede haver brugt den forsigtighed herudi, som hand burde, og derfor forset sig kiendelig mod lovens pag. 251 § 3, idet han under disse ubekiente, som ei vare hans egne Sognefolk, uden Skudsmaal og uden fornøielig forsikring og forløfte haver sammenviet tvende personer, som nu fornemmes i de forbudne leed hinanden saa nær paarørende. Hvorfor som hans Kongel. Majestæt i sin udgangne forordning af 23. Maj 1696 saavel som i den samme Forordning igientagne anden Forordning af 4. Aug. 1680 med saa alvorlig nidkiærhed vil have alle slige uregulede oc utilbørlige functioner endda hos de afsatte Præster med stor Straf forekommen oc afskaffede, saa vidste vi ikke for denne formastelse at kunne befri Mag. Wichmand fra samme Straf, at han io med saadan ulovlig oc utilbørlig Vielse hafver forbrudt dette sit Kald. Alene som hand saa vemodelig beklager sig, at hand icke med forset, men ved Cautionisternes høje forsikring haver ladet sig dertil i sin eenfoldighed forlede, saa indstilles dette til Hans kongl. Majestæt i dybeste Underdanighed, om hand maa bevises nogen kongelig Naade til samme strafs formildelse. Hvilket vi oc samtligen i dybeste Underdanighed for Mandens og hans mange Børns slette Tilstand skulde vilde ønske.

Denne Commission var befalet Stiftamtmand og Biskoppen, som til sig tager de nærmeste Provster, Mag. Joh. Adolf Bornemand i

København, Mag. Søren Jonassen i Roeskilde, Mag. Christen Blichfeld i Kiøge, Mag. Laurits Aagaard i Helsingør, Mag. Hans Windkilde i Steenløse, Mag. Torben af Ledøie, Hr. Villads i Greve, Hr. Niels Spydstrup i Holbo Herred, som alle, da dommen falt, vare ofverværende. — .

DOMMEN OVER MAJOR MAUL

Anno 1698 d. 24. Februarii blef efterskrefne sententz publice¹ oplæst paa consistorio i Kiøbenhafn og maatte gaa ind at høre derpaa hvo som vilde.

Udi den Sag imellem *Brostrup Albertin* paa den ene og *Bertel Biørnsen* paa Major Morten Mauls Vegne paa den anden side kien-des saaledes:

Saasom *Brostrup Albertin* efter Hans kongl. Majestæts Allernaadigste Befaling søger og tiltaler Morten Maul, Major ved Hans kongl. Maj.'s Artilleri, formedelst at hand nyeligen skal have understaaet sig et ulovligt oc i Christenheden usædvanligt Ecteskab in primo gradu affinitatis² at indgaa oc fuldbiurde med sin afgangne Hustrus kiødelige Syster Dorothea Wilster, med hvilket hand formener, at hand baade haver overtrædet loven, som sligt Matrimonium³ med tydelige Ord forbyder, saa oc under ullige nafnes angivelse ladet sig copulere af en udenbyes Præst. Hvilket hand dog med videre denne sinde upaatalt forbigaar oc sætter alene i rætte, om icke dette Ecteskab er af den beskaffenhed, at det efter Loven bør igien at dissolveres⁴ oc per divortium⁵ ophæves af efterfølgende Motiver:

1. fordi loven ingensteds approberer noget, som eractes stridigt mod Guds Lov, især mod det Generalforbud de non [in]accedendo ad proximam carnis suæ⁶ samt speciel Levit XVIII v. 18 (3. Mosebog).

2. fordi Loven sætter sligt Ægteskab, som Major Maul haver giort, i lige „parallelo inconvenientiæ⁷“ med Guds Lov, som det kunde være sket med hans egen Syster.

3. Udi henseende, at om saadant Ecteskab skulde tolereres⁸, vilde det „relinquere conscientias in perpetuis impuritatibus⁹, at saa ofte copula carnalis¹⁰ blev repeteret, saa ofte vilde incestus¹¹ fornyes oc

¹ Dom offentligt. ² i første Svogerskabs Grad. ³ Ægteskab. ⁴ opløses. ⁵ ved Skilsmisse. ⁶ om ikke at gaa til sin nærmeste kvindelige Slægtning. ⁷ Grad uoverenstemmende. ⁸ taales. ⁹ efterlade Samvittighederne i stadig Urenhed. ¹⁰ kødeligt Ægteskab. ¹¹ Blodskam.

repeteres oc per continuum incestum¹ blive „continuum peccatum mortale²“. Dersom oc Majoren vilde excipere³, at ingen befaling findes i Guds Ord de dirimendo tali conjugio⁴, saa holder han det dog pro regula in gradibus prohibitis matrimonium et prohiberi contrahendum et dirimi contractum⁵.

4. formener hand, at den copula et benedictio sacerdotalis⁶, som ved dette Egteskabs Verk er blevet adhiberet⁷, icke kand gjøre nogen hinder til dets skilsmisse, efterdi den icke kand gjøre det ræt og lovligt, som i sig selv er synd og uret, og det vinculum⁸ formedelst den forommelte proximitet⁹ ei kand anses for et lovligt Egteskab, men det sammenknyttede Baand ved Rætten opløses. Det, Major Maul hafver til sin undskyldning skrevet paa Stefningen, at hand nu først var kommen i Erfaring, at hand har syndet imod Loven, formener hand icke at kunne vinde bifald og derfor endeligen paastaar oc sætter i rætte, at det fuldbragte Egteskab imellem Major Maul og Dorothea Wilster, som er baade i Guds og Kongens Lov forbøden, bør som ulovligt icke stande ved macht, men efter Loven at casseres og ophæves.

Bertel Biørnson derimod paa Major Mauls vegne paastaar, at omendskønt Major Maul og Dorothea Wilster bekiender, at deres imellem værende Egteskab er indgaaet og fuldbyrdet imod Hans Maj.ts. Lov pag. 500, Art. 4, saa formener de dog, at deres Egteskab icke ved dom bør adskilles.

1. fordi udi denne Sag icke konkurrerer nogen af de tilfælde, som loven fra pag. 511 til pag. 518 fornemmelig vil have annoteret som alene causas sufficientes¹⁰ til Egteskabs Skilsmisse, men contrahentes¹¹ ere velfornøjede med hverandre paa begge sider.

2. Vil de særdeles referere sig til Loven pag. 502 distinctione 7^{ma}¹², som udtrykkelig forklarer, at hvor nogen enten uvitterlig eller forsetlig indlader sig i Egteskab inden saadan forbuden Svogerskabs Leed, de dog icke ved dom bør adskilles.

3. formener de at kunne betjene sig til deres Forsvar af Loven pag. 518, Art. 16, distinctione I, at dersom Mand eller Qvinde, naar nogen af dem forseer sig med hans eller hendes næste Led, som er imod Guds Lov, de dog, saafremt den skyldige paa Livet benaades, maa blive tilsammen udi Ægteskab. Oc som det conjugium¹³ med

¹ vedvarende Blodskam. ² vedvarende Dødssynd. ³ indvende. ⁴ om Opløsning af saadant Ægteskab. ⁵ for Regel, at i de forbudte Grader skal det baade forbydes at indgaa Ægteskab, og hvis det er indgaaet, skal det opløses. ⁶ Vielse og præstelige Velsignelse. ⁷ anvendt. ⁸ Baand. ⁹ Slægtskab. ¹⁰ tilstrækkelige Grunde. ¹¹ Parterne. ¹² syvende Punkt. ¹³ Ægteskab.

den første Syster ved hendes Død er solveret¹, at deres Ægteskab icke ved Dom bør adskilles, i Fald at Hans Kongl. Maj.st. skulde vilde hafve nogen Naade for dem imod den Straf, som de for den Kongl. Lovs Overtrædelse er falden under.

Da som bemeldte Major Maul og Dorothea Wilsters indgangne fælles Ægteskab befindes aabenbarlig at stride imod Guds egen Lov, hvor icke alleneste meldes i Almindelighed efter Ordene i Hovedsproget, at aldeles ingen skal holde sig til nogen sit Kjøds Næste, som er enten hans næste Blods Forvante eller hans Hustrus næste Blods Forvante, efterdi Manden oc hans Hustru ere et Kød, men endog i Særdelighed forbydes, at ingen maa aabenbare sin Broders Hustrus Blysel. Hvoraf ufejlbarlig sluttes, at en Mand icke heller maa hafve sin Hustrus Syster. Ja end mere, som ingen Kvinde maa have sin Mands Broders Søn, hvilket udtrykkeligen forbydes, eller en Mand sin Hustrus Systerdatter, som er en Grad længere fra ham, saa maa han langt mindre have sin Hustrus Syster, som er hannem en Grad nærmere. Hvilket Guds Lov icke alene obligerede Jøderne til, men oc alle Folk, endog under det nye Testamente. Saasom Hedningerne bleve udspyede og udryddede af Canaans Land, fordi de hafde besmittet dennem med de Vederstyggeligheder, som i bemeldte Guds Lov forbydes. Oc dersom nogen paa Major Mauls Vegne vilde paastaa, at Guds Lov forbyder allene at tage sin Hustrus Syster, mens den anden endnu lever, da bør actes, at det er en Maade at tale paa i Hovedsproget, som bemærker, at een Mand icke maa tage een Hustru til den anden, medens den forrige Hustru lefver, som er, at en Mand icke maa have 2 Hustruer tillige oc paa een Gang. Thi kiendes og dømmes, at ovenbemeldte Ægteskab er i højeste Maade stridendes imod Guds egen hellige Lov, en vederstyggelig Blodskam i en af de allernærmeste Svogerskabs Grader oc aldeles utilladelig for Gud, for Menneskene højest forargelig saasom det oc derfor saa strengeligen er forbuden i hans Maj.ts Allernaadigste Lovs 3. Bog, XVII. Cap., pag. 500 med klare og tydelige Ord, at en Mand icke maa have sin Hustrus Syster oc de siden med højeste Straf ansees. Hvorfor det oc her aldeles bør ansees som intet Ægteskab, der ingenlunde af Gud er sammenføjet oc saaledes baade for Gud og Mennsker i alle Maader hermed ophæves.

I Kirkeh. Saml. 4, 1, 135 er tilføjet: Vores allernaadigste Vilje er, at denne Dom skal saaledes offentlig afsiges.

Skrevet paa vort Slot København d. 19. Febr. 1698.

Christian. R.

KGL. BENAADNING
FOR PASTOR WICHMAND HASEBARTH

Salutem, amorem et officia in Christo paratissima !!

Venerande et clarissime Dne Præposite², udi Hast tiener dette til venlig Efterretning, at Hans Kongl. Maj.st. i Aften allernaadigst hafver efterladt oc tilgifvet Mag. Wichmand Hasebarth sin begangne Forseelse med Copulationen³ imellem Major Maul oc hans afgangne Hustrus Søster Dorothea Wilster, saa hand sit Kald Tikiøb oc Hornbek igien maa tiltræde oc som Sognepræst her efter niude oc betiene. Hvorfor Dne⁴ Præpositus strax vilde communicere sine Herreds Brødre sligt, at bemeldte Mag. Wichmand self her efter forsiuner sin Tjeneste i Embedet oc de fra slig Besværighed kand være forskaanede. Jeg forblifver næst Guds Beskiermelses Ynske

Hafn. d. 19. April
1698.

Deres tjenstvillige udi Herren
H. Bornemand.

Mag. Lars Aagaard!

Dommen og Straffen over Forloverne kender vi, som ovenfor omtalt, ikke, men at de ogsaa er bleven idømt Straf ses deraf, at d. 3. Apr. 1698 ansøgte Søløjtnant Daniel Wilster paa egne og Svogeren Løjtnant Alfsens Vegne om Pardon⁵, idet de erkender, at de har syndet mod Kirkeritualet § 309, og Løjtnanten undskylder sig med, at hans store hjærtelige Kærlighed til hans yngste Søster har forledet ham til denne Kaution⁶. Resultatet af Ansøgningen kender vi ikke. — Hermed sluttede denne famøse Sag.

¹ Kærlig Hilsen og redebøn Tjenstvillighed i Christus! ² Højærværdige og udmærkede Hr. Provst. ³ Ægtevielse. ⁴ Hr. ⁵ Løjtnant Alfsen var flygtet til Norge, vel af Frygt for Straffen. ⁶ Indkomne Sager til Krigskancelliet, Marinen vedkommende (Rigsarkivet).